

Képek mozaikkockákból

Major Nándor: *Szerbia Milošević után I–III.*
Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2006–2008

1.

Számos kérdés vetődik fel legtermékenyebb közíróknak, Major Nándornak a *Magyar Szóban* hetente és egyben több magyarországi lapban szinte heti rendszerességgel megjelent cikkeinek most három kötetre kikerkedett gyűjteményével kapcsolatban. A legelső: életművé állhatnak-e össze ezek a hetente megjelenő írások? Major rendkívül termékeny közíró. Tevékenységének méretéről még közvetlen ismerőseinek sincs teljes képe. Sokan felfigyeltek a *Magyar Szóban* megjelent cikkeire, de kevesen tudják, mennyit írt a magyarországi lapoknak, még kevesebben, hogy a titói Jugoszlávia felbomlása előtt rendszeresen írt a boszniai *Nedjeljának* és a horvátországi *Danasnak*. Most ez a termékeny közíró a mérlegkészítés szakaszában van. Reméljük, nem az élettől való búcsúzásnak, a munkálkodás lezárásának, az öregedés már nem reménykedő, hanem csak emlékező búskomorságának a hangulatában, a megpihenés körülpillantásának szándékával. Ennek a mérlegnek fontos része ez a három kötet. És innen a kérdés: az életmű része és milyen része lehet az, ami az ilyen rendszerességgel megjelent cikkekből áll össze. Ami a publicisztikával foglalkozó ember minden örök dilemmájához kapcsolódik: van-e, lehet-e valami tartós érték a napi aktualitáshoz ilyen szorosan kapcsolódó írásokban? Mert ha igaz – és sok tekintetben igaz – a legismertebb újságírónak, Walter Lipmann-nak a megállapítása, hogy nincs régibb egy tegnapi újságnál, akkor mi lehet az, ami ezeknek az írásoknak tartós értéket ad?

A másik kérdés, ami okvetlenül felvetődik ezeknek az írásoknak a gyűjteményével kapcsolatban: teljes képpé állhatnak-e össze azok a mozaikkockák, amelyeket egy-egy ilyen írás jelent. Mert az nyilvánvaló, hogy a cikkek egymás mellé állítása a dolgoknak, eseményeknek, helyzeteknek

egy folyamatát érzékelteti. De még akkor is megmarad a kérdés: az ilyen mozaikokból, ha éppen úgy akarjuk, foszlányokból, teljes képet kapunk-e arról, mi történt napjainknak egy-egy problémájával, történéseivel kapcsolatban? A három kötet értéke abból adódik, hogy Major mindezekre a kérdésekre igennel válaszol. Háromkötetes cikkgyűjteményéből nemcsak a jövő történészei láthatják teljes egészében, mi is történt ebben a korszakban, hanem mi is úgy olvashatjuk egymás mellé állítva az annak idején ismert és ismeretlen cikkeket, hogy teljes képet kapunk életünk e szakaszáról, arról, mi is történt velünk ebben a mozgalmas korszakban.

2.

Régóta tudjuk, hogy a titói Jugoszlávia felbomlásával kapcsolatban nem az a kérdés, hogy Major mit és mennyit tud, hanem az, hogy abból, amit tud, mennyit hajlandó elárulni nekünk, mennyit hajlandó megosztani velünk. Mert kétségtelen, hogy Major, aki évtizedeken át fontos, sőt a sorsdöntő napokban központi helyet foglalt el a vajdasági vezetésben, nemcsak bennfentes szemlélője, hanem aktív és közvetlen részese a viharos eseményeknek. Még mindig adósunk, vallania kellene életének erről a legaktívabb, nyugodtan mondhatjuk, számára történelmi szerepet biztosító korszakáról. Most ez a három kötet némileg kárpótol bennünket. Mert megmutatja, mire képes egy ember, aki egykor részese volt az eseményeknek. Akkor szerzett tapasztalatait, ismereteit újabb tájékozottsággal párosítva arra vállalkozik, hogy megmagyarázza, megértesse velünk a szemünk láttára lejátszódó eseményeket, lehetővé tegye számunkra is, hogy bepillantsunk a kulisszák mögé, felfogjuk az események mozgatórugóit, megértsük a személyeket és cselekedeteiket.

Néha – sajnos nagyon ritkán – meglep bennünket, hogy az a cikkíró, akit úgy látunk magunk előtt, mint intenzív újságolvasót, még mindig olyan ismeretségi körrel, közvetlen tájékozódási lehetőséggel bír, hogy az egyszerű újságíró, újságolvasó számára elérhetetlen közvetlen értesülések birtokába jusson. Nemcsak Ivanov akkori orosz külügyminiszter 2000. évi belgrádi látogatásáról lehetnek közvetlen értesülései, hanem Perišić tábornoknak, a Kis-Jugoszlávia akkori vezérkari főnökének véleményéről is ezzel a megjegyzéssel számolhat be: „e sorok írója tanú rá”. Elárulva, leleplezve, hogy a történésekkel kapcsolatban vannak közvetlen, a múltbeli fontos politikai szereppel kialakított ismeretségi körből szerzett – az újságírói zsargonban – exkluzív értesülései is.

Az egybegyűjtött írások szempontjából azonban talán még ennél a közvetlen értesültségnél is fontosabb, hogy a múltban játszott élvonal-

beli politikai szerep Majort képesíti arra, hogy ismerje a ma történéseinek előzményeit, gyakran személyesen is ismerje azok szereplőit, és ily módon felismerje a mozgatóerőket, s könnyebben-jobban megértse az eseményeket és azok szereplőit is. Ehhez társul az a Major, aki tudatában van annak, hogy az információbőség mai korszakában is sokat kell híreket hallgatni, újságot olvasni ahhoz, hogy az ember egy-egy fontos mozzanatnak a birtokába jusson. És mindezt kiegészíti az a Major, aki napjaink legfontosabb folyamatairól, jelenségeiről a legtöbb könyvet olvasta el, hogy a tudományos eredmények birtokában is kereshesse a mai történések igazi hátterét. Amit még csak azzal kell kiegészítenünk, hogy amikor a mai vajdasági magyar politizálásról ír, akkor nem az események aktív részvevőjeként, hanem véleményével ezt a politikát befolyásoló emberként szól hozzánk.

3.

A mozaikkockaként felfogott Major-cikkekből összeálló képek közül egygyel kell kissé részletesebben foglalkoznunk, a három kötetnek legigazibb – a három kötet címét is megadó – témájával: Szerbia helyzetének alakulásával Milošević bukása után. A kötetbe foglalt írásokról joggal állapítja meg az I. kötet előszava: „Végignézve rajtuk, akár naplószerű feljegyzéseknek is tetszhetnek a Milošević bukását követő évek szerbiai politikai fejleményekről.” És az írások egymás mellé állításával kialakul a Milošević bukása utáni három korszak képe. Az első korszakban maga a – majori minősítésben – bicegő fordulat, vagyis annak képe, hogy mi is vezetett Milošević bukásához, hogyan fejthető meg ennek a bukásnak a titka, majd az elég bizonytalanul összeálló és a belső ellentétekkel majdnem lépésképtelenné tett új hatalom kialakulásának képe. A második korszakban Koštunica elnökösködése idejének képe. A kormány tehetetlenségének kialakulásával, a Koštunica–Đinđić-ellentéttel, a miloševići korszakban létrejött – majori minősítésben – „kriminalizálódás” folytatásával, a hágai nemzetközi bíróság iránti ellentmondásos, tarthatatlan viszonyal, Aleksandar Karadžević iránti magatartással. Azzal az egész képpel együtt, ami a Major által részeg hajóhoz hasonlított föderációról kialakul. Hisz e föderáció alkotmánya „saját magával sincs összhangban. A szerbiai köztársasági alkotmány viszont nincs összhangban a föderáció alkotmányával, mert a föderáció alkotmánya előtt s nem utána szavazták meg, miként normális esetben történt volna. A föderáció törvényeinek nyolcvan százaléka nincs összhangban a föderáció alkotmányával. Szerbia törvényeinek ugyancsak nyolcvan százaléka került ellentétbe a (szerbiai) köztársas-

sági alkotmánnyal. Ugyanennyi köztársasági törvény ütközik a föderáció alkotmányának rendelkezéseivel”. Majd a harmadik korszak – Koštunica miniszterelnökösködésének ideje –, amikor mindez folytatódik.

Az ily módon kialakult kép a háttere a szereplők arcképcsarnokának. Elsősorban a két főszereplő képe felnagyított. Koštunica, aki „konzervatív felfogású, a szerb nacionalista eszmék és az ortodox keresztény értékek mellett elkötelezett politikus”, „Orbán Viktor szerbiai pandanja”. És Đinđić, akinek nemcsak meggyilkolásáról ad képet, hanem szembeszáll a mítoszteremtés mai kísérletével is. Emlékeztetve nemcsak arra, hogy Đinđić is ökröt sütött Karadžićtyal, hogy ő tagadta meg Mladić kiadását Hágának, hanem arra is, mennyire téves volt álláspontja Kosovóval kapcsolatban. „Hovatovább a halálát megelőző két-három hónapban az volt a benyomásom, hogy Đinđić politikailag válságba került, és fordulat ígérkezik politikájában. A fordulat első jelét 2003 januárjában észleltem.” E két főalak mellé még sok szereplőnek a képe kerül ebbe az arcképcsarnokba. Szinte felsorolni is sok: – a „jelentkezés” sorrendjében – Drašković, Perišić, Ilić, Babić, Stambolić, Čanak, Pavlović, Milutinović, Jovanović, Dinkić stb.

A főkép mellett azonban rendkívül éles kontúrokkal összeáll még néhány kisebb kép is. Montenegró és Kosovo helyzete alakulásának képétől a boszniai helyzet képén át egész a vajdasági magyar politika alakulásának képéig.

4.

A mozaikkockákat jelentő cikkek zömét a *Magyar Szó* közölte. A szerző és a szerkesztő szinte változatlanul – csak a nyilvánvaló elírások kijavításával – vette át a könyvbe ezeket a cikkeket. Nagyjából a megjelenés időrendi sorrendjében. Ez a sorrend csak akkor változott, ha két tematikailag egymáshoz tartozó, de megjelenésben egymáshoz közel álló cikket kellett egymás mellé állítani. Emellett bizonyos csoportosítást jelentett az is, hogy a szerző a politikában bekövetkezett fordulatok alapján külön címmel ellátott fejezeteket próbált kialakítani. (Az I. kötetben négy, a II. kötetben két, a III. kötetben három ilyen fejezet van.) Ezeket az írásokat a szerző azzal kerekítette ki, hogy egy-egy fejezetbe a megfelelő helyre beiktatta az időrendben akkor elkészült, de sehol meg nem jelent írásait. És a végén, hogy a képen az utolsó simításokat is elvégezze, Háttér fejezetcímmel a III. kötethez csatolta a 2000. december 6-a és 2006. február 25-e között írt, zömmel meg nem jelent összefoglaló jellegű írásokat is.

A *Magyar Szóban* megjelent cikkeket jól kiegészítik a magyarországi lapokban közölt írások. (Az *Élet és Irodalom*ból 22, a *168 Órából* 18, a *Népszabadság*ból tíz ilyen cikk került a kötetekbe. Ezenkívül egy-egy cikk a *Magyar Hírlap*ból és az *Egyenlítő* című folyóiratból. Ez az utóbbi kínálja annak reményét, hogy Major nem az ilyen tevékenységtől való búcsúzás jeleként foglalta össze a munkásságát, ugyanis a III. kötet megjelenése után közölt egy Major-cikket a mostani Cvetković-kormányról.) Ezek az írások azzal tárgítják a szerző lehetőségeit, hogy nagyobb terjedelem felkínálásával alkalmat adnak a részletesebb és átfogóbb összegezésre is. Itt kell szólnunk a szerző és a kötet egyik érdeméről. Szinte hihetetlen: sok helyen megjelentek írásai, s szinte nincs ismétlés a kötetekben. A tények azonos rögzítésén kívül (még ez sem gyakori, hisz a cikkek más-más témáról íródtak) a cikkek mindegyike más megközelítést, más hozzáállást, ilyen vagy olyan kiegészítést ad még ott is, ahol ugyanazt a témát taglalják. Mintha Majorra mégis hatott volna Lipmann: a tegnap leírtat ma már nem szabad megismételni, még akkor sem, ha ugyanarról szólnak.

A három kötet által felölelt időközt (az írások végén az első dátum 2000. október 12., az utolsó pedig 2008. június 20.) illetően pedig csak annyit mondanék el, hogy ez az időszak hozott némi változást. Az I. kötet előszava szerint két kötet megjelenését tervezték, s csak a munka közben derült ki, hogy – a később megjelent írásokat is figyelembe véve – az anyag három kötetben is alig fér el. Azonkívül, hogy megváltozott a szerkesztő (az első két kötetet Buzás Márta szerkesztette, a harmadikat pedig Bordás Győző), a szerkesztési koncepció és hozzáállás nem változott, és apróságokat leszámítva (például, hogy az első kötet még Thaít ír, a második pedig Taqit, amely bizonytalanság abból ered, hogy az albán vezető nevében van egy olyan betű, amelyet a magyar ábécé nem ismer) más sem. Majornál is csak némi változást észlelhetünk. (Kezdetben még „e sorok íróját” emlegetett, a későbbi kötetekben áttért a „szerintem” vagy „az én értékelésem szerint” megfogalmazásra.) A majd nyolc év írásai egésszé álltak össze.

5.

„Bálint Istvánnak, tisztelettel, barátsággal, Major Nándor, Újvidék 2006. május 25-én” – így dedikálta nekem első kötetét Major. Ez a „tisztelet, barátság” elsősorban a nemzedékünk szolidaritását fejezi ki. A mi nemzedékünk – az 1950. évi emlékezetes Híd-szám nemzedéke – igazi háborús nemzedék, nem pusztán évfolyamtársakat jelent, hisz a háborús évek miatt az 1926-tól 1932-ig terjedő évfolyamokat öleli fel. Ez a nemzedék, a később erősítésként hozzá csatlakozó – az említett Híd-szám

idején mindössze tízéves – Új Symposion-nemzedékkel együtt becsülettel teljesítette kötelességét a vajdasági magyarság iránt. Részben kísérletként-próbálkozásként, részben eredményként az irodalomba emelte mindazt, amit az európai modern irodalom és művészet meghonosított. Az irodalomtörténetben végrehajtotta azt a forradalmi fordulatot, amely biztosította a modern irodalom helyét a magyar irodalomtörténetben. Múltunk feltárásában – a vajdasági magyarság irodalomtörténetének megalkotásától az itteni néphagyomány összegyűjtésén és e tájnak, köztük Szerémségnek a magyar kultúra és műveltség történelmében elfoglalt helyének tudatosítán át egészen Kalapis háromkötetes *Életrajzi lexikonáig* – nagy munkát végzett.

Kár, hogy nem viseltünk gondot arról, hogy ezek a vívmányok meg is rögződjenek a Kárpát-medencei magyarság köztudatában. Ennek a korszaknak a szellemtörténetét Vajda Gábor írta meg. Kétségtelenül hatalmas és minden elismerést megérdemlő munkát végzett. Ő azonban – részben a két fenti nemzedékkel való szembenállásának, de még inkább ideológiai és egyéb hatásoknak a következményeként – abban a korszakban inkább a történelmileg zsákutcának bizonyult titói időszak hatását kereste és látta. Így koncepciója nem az volt, hogy bemutassa a vajdasági magyarság történelmének soha vissza nem térő pillanatát: azt a korszakot, amelyben a nemzetnek ez a része akkor a magyarság élvonalát jelentette, és Európát képviselte az egész Kárpát-medencei magyarság számára.

Valószínű, hogy e korszaknak ilyen koncepciójú történelmét már senki sem fogja megírni. De nemzedékem Major könyvével legalább egy feladatát maradéktalanul teljesítette. Olyan könyvet adott a jövő történészeinek a kezébe, amelynek alapján képet alkothatnak, megismerhetik azt a korszakot, amelyben mi éltünk. Az már csak ráadás, hogy közben mi is elgondolkodhatunk mindazon, ami velünk ebben a korszakban történt, levonhatjuk a tanulságokat, és felvértezhetjük magunkat mindennel szemben, ami a jövőben károsan befolyásolhatja hozzáállásunkat világunk és korunk kérdéseihez.